

A szójelentés értelmezését nagyban megkönnyítette, hogy az egy és a több jelentésű, az azonos alakú és a hasonló hangzású szavak jelentéstartalmát, a szólások és a közmondások nyelvi képét gyakran *illusztrációkkal* magyaráztuk a munkafüzetben, ill. a tanulókkal *rajzoltattuk le*. (L. lapunk 1977. 1. számában!) A feladatokat néha ilyen címekkel motiváltuk: „A mondatból kiderül”; „A rajzból kiderül” (44,3–4).

Alábbi gyakorlatunk közmondások magyarázatát kívánja:

Mire figyelmeztet a közmondás? (5. oszt. 77,8)

a) Fejtsd ki azt is, mi a rokon és az ellentétes jelentésű szavak, kifejezések szerepe!

Lúdtól tanul a liba!

Amit Jancsi meg nem tanult, János lakol érte.

Három napig dinomdánom, holtig való szánombánom.

Egyszer hopp, másszor kopp. Stb.

b) Válaszd ki, mely közmondások tartalma azonos!

Közmondást általában irodalomórán vizsgálnak a gyerekek, mégpedig tartalmi szempontból; itt nyelvi megközelítéssel párosul. Azt kell tehát feltárni, hogy a rokon és az ellentétes jelentésű szavak miképp hordozzák, hogyan emelik ki a tartalomban rejlő ellentétet, a tanulságot.

A magnófelvételekből egyértelműen kiderült, hogy a tanulók megéreztek, a *lúd* és a *liba*, *János* és *Jancsi* stb. itt ellentétet hordoznak. Az azonos tartalmúak kiválogatása sem okozott nehézséget.

Érdekesnek bizonyult, amikor a *tanszalagról kórusműveket* hallgattak (idegen nyelvűeket is!), ezek szövegéből ki kellett válogatni a *hangutánzó indulatszókat*, s megjelölni, minek a hangját érzékeltetik. (6. oszt. 81,25) Íme néhány megoldás:

Tillai-Weöres: Szán megy el az ablakod alatt

csing-ling-ling

száncsgő

Erdmann-Hahn: Futnak a lovak

hop-hop-hop

lovak patái

Bartók: Jóságigéző

Galopp-lopp-lopp

csingi-lingi-lánga

csengő, kolomp

A válogatást egybekötöttük a dal vázlatos elemzésével, megvizsgálva azt is, mi a kérdéses indulatszók szerepe a tartalom kifejezésében, a hangulat fokozásában.

A feladatok összeállításához és megoldásához nagy haszonnal forgattuk *Póra Ferenc* régi *szinonimaszótárát*, *A Pesti Hírlap Nyelvtörét* (szerk.: *Kosztolányi Dezső*), *Balassa László Garmadáját*, *A magyar nyelv szövegmutató szótárát* (szerk.: *Papp Ferenc*), *O. Nagy Gábor szólás és közmondás gyűjteményeit*, valamint a *Magyar értelmező kéziszótárt*. A hozzáférhetőket, elsősorban az értelmező szótárt és O. Nagy Gábor könyveit a tanulók is gyakran forgatták.

CSOMPILLA MÁRIA

Szeged

Gondolatok az orosz nyelvi íráskészség kialakításáról, fejlesztéséről

Több éve vizsgálom a lehetőségeket, és keresem azt az utat, amely megkönnyíti tanulóim számára az orosz grafémák írásának elsajátítását.

Véleményem szerint az írástanítás módszereit az általános iskola első osztályában folyó munka beható tanulmányozásával ismerhetjük meg. Az orosz nyelvi írástanítás

metodikáját kidolgozó szakemberek is felhasználták anyanyelvi írástanításunk módszereit. Az írástanítással, az íráskészség fejlesztésével foglalkozó szakirodalmunk azonban meglehetősen szegényes. (Ezt az elmúlt 15 év metodikai szakirodalmának áttekintése bizonyítja.)

Köztudott, hogy nem minden orosz nyelvtanár képes grafikailag kifogástalan és esztétikailag is tetszetős cirill betűformákat írni. Bármennyire jól használható is az előnyomott munkafüzet, a tanár javító munkája nem nélkülözhető, hiszen nem elég egy-egy nem megfelelő grafémát pirossal aláhúzni, a helyes formát be is kell mutatni, és előírással is segíteni kell a tanulókat a hibák kijavításában. Erre csak az a tanár képes, aki ismeri a grafémák helyes és szabályos formáját, és azt le is tudja írni. Ez a kérdés azért sem lényegtelen, mert néhány graféma alakja („jeri”, „u”, „ef”, „em”, „él”, „o”, „ju”) nem azonos a tankönyvek és a munkafüzetek folyóírásos szövegeiben.

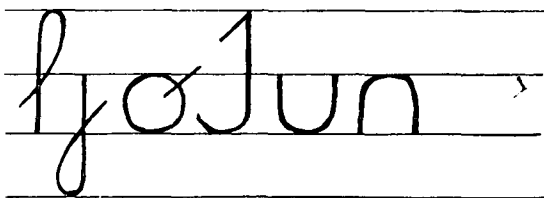
A tanulók írásával szemben támasztandó követelményekről Az orosz nyelv oktatásának metodikája c. könyvben a következőket olvashatjuk: „A tanuló orosz nyelvi írásának olvashatónak, lendületesnek és tetszetősnek kell lennie.” Mit jelentenek ezek a követelmények? *Olvasható* az írás akkor, „ha a betűformák szabályosak”, „elemeik arányosak” és a betűkapcsolás szabályos az alakítás és kötés következetesen helyes. *Lendületes*ről akkor beszélhetünk, ha „az írásmozdulatok már automatizáltakká váltak. *Tetszetős* akkor, ha a „betűalakítás szabályos, arányos, következetes ... az azonos betűalakoknak egyforma nagynak, az alsó és felső duktusnak következetesnek kell lennie”.

A könyv mindazokat az ismereteket is felsorolja, amelyekkel 5. osztályos tanulóink már rendelkeznek, és az orosz szakos tanár munkáját megkönnyítik:

A 63 grafémából a tanulók 29 betűalakot ismernek. De vajon ismertnek vehetjük-e ezeket a betűalakokat? Az alsó tagozatban folyó munkát tanulmányozva kiderül, hogy a 4. osztálytól kezdve nem követelmény a cé-s kötés, az „ívelt kapcsolás”, a „rajta vissza” vonalvezetés, a tanulók írásának „mindössze” esztétikailag szépnek, olvashatónak, lendületesnek kell lennie. Ha megnézzük ötödikes tanulóink magyar irodalmi és nyelvtani füzetét, könnyen beláthatjuk, hogy az ismertnek vett 29 graféma alakja már messze áll attól, amelyet az orosz nyelvi írásban „szabályosnak” tarthatnánk.

Meglepő viszont számomra, hogy ötödikes tanulóink milyen elevenen emlékeznek négy év távlatából is arra, milyen „szaknyelven” tanították őket a magyar betűk írására és a betűalakítás technikai eljárásaira. Ez egyértelművé teszi, hogy a még élő manuális és elméleti ismereteket az orosz nyelvi írás kialakításában felhasználjuk. Melyek ezek?

Az első osztályban így tanulják meg a betűk alakítását: „csészevonal” (nyitott, csukott), „alsó- és felső fecskevonal”, „Az óramutató 2-esénél kezdve cé-vonal”, „ívelsz jobbra, ill. balra”, „kis 1-gyessel kezdjed” stb.) (1. ábra.)

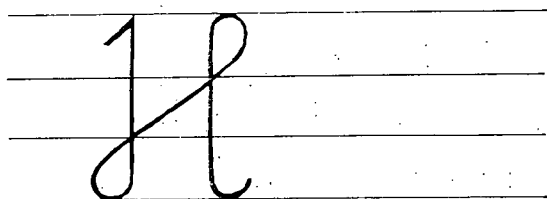
1. ábra.

Ha ezt vesszük alapul, akkor gyakorlatilag minden elemet ismernek tanulóink ahhoz, hogy azok felhasználásával az orosz nyelvi írás kialakítása ne ütközzék túlzott nehézségbe. Ennek ellenére sohasem éltem azzal a „könnyebbséggel”, hogy a 29 graféma írását ismerik a tanulók, az ismert grafémák alakítását is ugyanannyit gyakoroltuk, mint a számukra ismeretlen betűformákat. Sőt, sem az írástanítási órákon, sem a gyakorlás folyamán még véletlenül sem kerülhet szóba, hogy valamelyik graféma „olyan, mint a magyar”. Még akkor sem, ha a hangalak megközelítően azonos.

Az írástanítás bevezetéseként egy órát arra szánok, hogy – az életkori sajátosságokat figyelembe véve – ötödikes tanítványaimmal mesészerűen megismertessem a cirill betűs írás kialakulásának történetét, és felidézsem az első osztályban használatos vonalvezetés kísérő szövegeit. (Pl.: Mutassátok be a táblán, hogyan alakítjátok az alsó, ill. felső fecskевonalat! – A fogalmat eleve ismertnek veszem! Még sohasem csalódtam, valamennyi tanítványom emlékszik arra, hogyan tanulták.) A cirill írás kialakulásával kapcsolatos tájékoztató azt is biztosítja, hogy a tanulók a cirill betűket ne azonosítsák a magyar nyelvi írásban használatos grafémákkal: ettől kezdve csak cirill betűkről eshet szó az órákon.

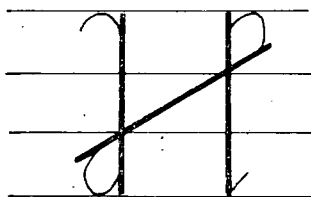
A következőkben bemutatom néhány orosz graféma alakításának, r a j z ö l á s á n a k tapasztalatom szerint eredményesnek bizonyult eljárását.

Az új betűt környezetéből kiemelve tábla nagyságú alakban mutatom be. (A táblát két vízszintes vonallal 3 részre osztom.) Ilyen „óriási” formában hibamentesen bemutatni nem könnyű feladat. Ezt azonban úgy is megoldhatjuk, hogy a betűt síkfóliára filctollal felírjuk. Ily módon a vonalvezetés is könnyen bemutatható. A graféma alakítását szöveggel is kísérem. Pl.: „Kis egyessel kezdem, állva le, ívelek balra hurokvonalat ferdén fel, állva le, ívelek jobbra.” (2. ábra.)

2. ábra.

Mielőtt azonban a tanulók hozzákezdenének a betű vázolásához, elemzem a grafémát alkotórészei és arányai szerint. Ugyanis a bemutatott betű tulajdonképpen két, egymástól nem nagy távolságban álló függőleges, párhuzamos egyenes, amelyet ferdén elmetszünk egy egyenessel. Ezt a vázat „öltöztetem fel”, s így kapjuk meg a helyes formát. (3. ábra.)

3. ábra.

Ezután levegőbe írjuk a betűt, a lehetőség szerint többször is. A következő mozzanatban a tanulók is nagy alakban „vázolják” az új grafémát. Ehhez egyszerű írólapot és postairont használunk. Az írólapot két hajtással 3 egyenlő részre osztjuk. Minden tanuló előtt annyi írólap van, ahány új betűt tanulunk az órán. Azért vázolunk, mert így a tanulók több vonallal alakíthatják ki a megfelelő formát. Ha az első vonalvezetésben hibát észlelnek, akkor a következő vonallal anélkül javíthatják, hogy a hibás vonalat törölniük kellene – erre a postairon használata nem is ad lehetőséget –, tehát tudatosodik bennük a helyes vonalvezetés, úgy is mondhatnám, hogy ebben a fázisban a betűalakítás automatizálása érdekében is igen sokat tettünk, hiszen a vázolt példány legalább 5–6 vonallal készül el. Látszólag a vázolás szakasza időigényesnek tűnhet, mégsem az, mivel a technika rajzórákról már ismert a tanulók számára.

Miután meggyőződtem róla, hogy a graféma vonalvezetését már biztosan tudják tanulóim, olyan vonalas lapra írnak egy-egy (a rendelkezésre álló időtől függően) betűt, amely megegyezik a magyarban használatos fűzetek normál vonalazásával. A betűnagyság és arány itt sem probléma, hiszen csak a második osztályban tanult ismereteket kell felidézniük: azt, hogy 3 köröcskével osztható a vonalköz, ebből 2 a nagybetű, 1 a kisbetű nagysága.

Ezekután tisztázzuk a graféma helyes kötését, visszahelyezzük a szóba, másoló módszerrel leírják a szót a tábláról, esetleg írásvetítőről.

Egyik legnehezebb betűnk a „zse” betű. Bemutatását a következő szöveggel kísérem: „az óramutató 10-esétől fordított cé-vonalat rajzolok az óramutató 8-ig, rajta vissza (az íróeszközt nem emelem fel), ferdén fel, állva le, ferdén fel, cé-s kötéssel cé-vonallal befejez”. (4. ábra.)

4. ábra.

Elemzés: (5. ábra.)

5. ábra.

Technikailag tudnunk kell, hogy csak akkor valósítható meg az egy vonallal történő rajzolás, ha a cé-vonalak megfelelően kerekítettek!

Minden graféma alakítását könnyen kísérhetjük szöveggel, hogyha ismerjük az alsó tagozatban használatos „szakszöveget”.

Tapasztalatom szerint az ilyen módszerrel tanított írás tetszetősebb, biztosabb, alaposabb, és a betűalakítást is könnyebben automatizálhatjuk. Első hallásra körülményeskedőnek tűnhet, ha azonban meggondoljuk, hogy tanulóinknak kialakul ötödikes korukra az egyéni írása, könnyen beláthatjuk, hogy sohasem fogják szabályosan írni a 29 azonos grafémát sem, ha megfelelő módszerrel, segítségnyújtással nem követeljük meg tőlük az oroszban használatos szabályos betűalakítást. Ez az esztétikai nevelés szempontjából sem elhanyagolható, hiszen az évek során orosz nyelvi írásuk is „egyéniesedik”. Ez pedig csak akkor lesz tetszetős, ha szigorúan szabályos alapról indulunk.

